

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оксана ПЧЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

Existing scientific approaches to treatment of interaction are analyzed and essence of interaction is clarified in this article. The author proposed to understand the interaction during the investigation of crimes, including crimes in sphere of service activity, as one of the methods of combating crime, which is a combination and consistency in order and based upon the law efforts of several individuals, departments, agencies etc. to ensure an optimization of pre-trial investigation of criminal offenses. The structural elements of the interaction are allocated and its content is determined. The author points to the need for appropriate amendments to the criminal procedure law of Ukraine.

Key words: interaction, investigation, methods of investigating, crimes in the field of service activity.

АНОТАЦІЯ

У статті з'ясовано сутність взаємодії шляхом аналізу існуючих наукових підходів до її трактування. Автором пропонується під взаємодією під час розслідування злочинів, у тому числі й у сфері службової діяльності, розуміти один із методів протидії злочинності, який полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Виділено структурні елементи взаємодії та визначено її зміст. Автор вказує на необхідність внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: взаємодія, розслідування, криміналістична методика, злочини у сфері службової діяльності.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень є дуже складним у багатьох аспектах процесом. Зокрема, ця діяльність є багатостадійною в процесуальному значенні, різноманітною в технічному, тактичному й методичному значеннях тощо. Відповідно, часто виникає необхідність об'єднання зусиль декількох працівників, підрозділів, органів, відомств тощо заради досягнення спільної мети – забезпечення швидкого, повного, всебічного, об'єктивного, неупередженого й ефективного розслідування конкретного кримінального правопорушення чи їх сукупності. Переважно така необхідність обумовлюється й складністю механізму вчиненого злочину (технології злочинної діяльності). Також об'єктивна необхідність взаємодії зумовлюється водночас спільністю завдань, що стоять перед різними відомствами, органами та підрозділами, уповноваженими протидіяти злочинності, та відмінностями в їхньому функціональному та структурному стані [1, с. 27]. До того ж значення взаємодії як форми взаємозв'язку та взаємної підтримки полягає в тому, що правоохоронні органи в цілому, конкретні їх структурні служби та структурні підрозділи або працівники у взаємодії один з одним досягають значно кращих результатів у коротші строки з найменшими витратами сил [2, с. 264].

Тому особливо актуальними є питання, пов'язані як із з'ясуванням суті взаємодії як складової процесу розслідування кримінального правопорушення, так і зі з'ясуванням особливостей організації та реалізації взаємодії під час розслідування конкретних категорій кримінальних правопорушень. Зокрема, особливої уваги заслуговують проблеми взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання взаємодії під час розслідування злочинів розглянуто в працях таких уче-

них: А. М. Балашов, В. М. Биков, С. В. Бородін, В. М. Бурікін, М. М. Гапанович, В. А. Глазков, І. М. Гуткін, А. П. Дербеньов, О. О. Закатов, В. В. Ковальов, А. П. Кругліков, І. В. Кубарев, А. О. Ляш, І. І. Мартинович, П. І. Мінюков, С. А. Невський, І. В. Озерський, Д. П. Письменний, Г. П. Цимбал, Г. О. Усатий, В. П. Хомколов, О. В. Яцюк та інші. Напрацювання названих науковців є, безсумнівно, важливими в пізнавальному аспекті, проте не вичерпними. Чимала кількість питань залишається спірною, а то й взагалі не вирішеною. Зокрема, досі точаться дискусії щодо трактування взаємодії під час розслідування злочинів у криміналістичному аспекті. Відсутні дослідження в царині організації взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності в цілому, а не окремих їх видів. До того ж шаленими темпами зазнає змін національне законодавство, у зв'язку із чим велика кількість наукових досліджень у зазначеній сфері втратила свою актуальність.

Мета статті – з'ясувати зміст взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень у криміналістичному значенні, сформулювати визначення взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності та розкрити її зміст і характерні проблеми, з якими стикаються правоохоронні працівники.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо логічним розпочати висвітлення окресленої проблематики із з'ясування існуючих наукових підходів до трактування взаємодії під час розслідування злочинів і їх аналізу.

Отже, панівною та беззаперечною є думка, що успішна боротьба зі злочинами неможлива без тісної взаємодії слідчого й оперативно-розшукових підрозділів. Це обумовлено тим, що і слідчі, і оперативно-розшукові підрозділи мають специфічні, притаманні тільки їм засоби розкриття злочинів, і важливо, щоб ці засоби застосовувалися не

поодиноці, а в комплексі [3, с. 136]. Звичайно, взаємодія зазначених суб'єктів є вкрай важливою й необхідною умовою забезпечення ефективності кримінального провадження. Проте не слід взаємодію під час розслідування кримінальних правопорушень обмежувати виключно співпрацею слідчих та оперативних працівників, оскільки слідчі можуть співпрацювати й з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, з іншими правоохоронними органами, іншими установами й громадськими об'єднаннями.

І. М. Гуткін, визначаючи термін взаємодії, виділяв такі основні її елементи, як базування на законі, співробітництво непідлеглих один одному органів, узгодженість і цілеспрямованість діяльності, поєднання застосування органами досудового слідства та дізнання засобів і способів із метою профілактики та розкриття злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, розшуку обвинувачених, забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочинами [4, с. 62–70]. Тобто вчений визначає основні засади взаємодії, які є важливим під час організації взаємодії та повинні враховуватися під час формулювання визначення взаємодії. Проте ці елементи не є та, відповідно, не можуть підміняти дефініцію взаємодії.

В енциклопедичному словнику криміналістики наводиться таке визначення взаємодії: це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [5, с. 42]. У цілому назване трактування взаємодії є правильним і загальним, однак воно не відображає особливостей взаємодії під час провадження досудового розслідування.

В. М. Тертишник пропонує розглядати взаємодію слідчих, оперативних працівників та співробітників експертних підрозділів (експертів-криміналістів та інших) як засновану на законі та інших нормативних актах спільну діяльність, маючих різну компетенцію й спеціалізацію, а також різний рівень знань у галузі криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права та процесу суб'єктів, спрямовану на досягнення загальної мети розкриття та розслідування злочинів, встановлення об'єктивної істини й забезпечення правильного застосування закону [6, с. 505]. Одразу можна помітити, що вчений обмежує кількість суб'єктів взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень. Зазначене, на нашу думку, є неправильним і недопустимим. Адже, як уже вказувалося, кримінальне провадження є складним пізнавальним процесом, який часто потребує залучення до нього як інших слідчих, оперативних працівників, співробітників експертних працівників, інших правоохоронних органів, державних і недержавних установ, громадських об'єднань тощо. Тобто помічаємо, що перелік імовірних суб'єктів взаємодії значно більший.

Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, Ю. Г. Корухов і О. Р. Росинська в підручнику «Криміналістика» вказують, що ефективність розкриття, розслідування та попередження злочинів значною мірою залежить від успішності взаємодії слідчого з іншими учасниками цього процесу – оперативними працівниками органу дізнання, інших служб правоохоронних органів, з обізнаними особами – спеціалістами й експертами, а також контрольно-ревізійними органами, засобами масової інформації й іншими. Ця взаємодія є узгодженою за цілями й завданнями, силами, засобами, місцем і часом діяльності в процесі встановлення істини в кримінальній справі. При цьому зміст взаємодії обумовлюється її цілями: успішне проведення окремої

слідчої дії, отримання необхідної інформації оперативним шляхом, пошук і виявлення підозрюваного чи обвинуваченого, які переховуються, речових доказів, документів, цінностей тощо. Відповідно, взаємодії може бути притаманний різний характер: разовий, короткостроковий або здійснюватися на постійній основі протягом значного проміжку часу [7, с. 493].

Як правильно підмітив В. В. Ковальов, взаємодія дозволяє поставити процес розкриття та розслідування злочину на вищий рівень – рівень колективної діяльності. Причому організація взаємодії в процесі розслідування завжди має конкретну мету, а об'єднання інтелектуальних і фізичних можливостей не підпорядкованих суб'єктів не самоціль, оскільки здійснюється для розв'язання конкретної слідчої ситуації. З урахуванням вказаного вчений, досліджуючи особливості взаємодії слідчого з працівниками експертної служби, сформулював таке визначення: це заснована на нормах закону та підзаконних нормативних актах сумісна діяльність непідпорядкованих організаційно суб'єктів із відмінною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом, місцем, засобами та методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття та розслідування злочинів, встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону [8, с. 3, 7, 10, 17].

Колектив авторів монографії «Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів» вказує на існування поняття взаємодії у вузькому й широкому розумінні. Відповідно, взаємодію трактують як сумісну діяльність спеціалізованих суб'єктів, для яких є характерним виконання одних і тих же завдань, проте з використанням різних засобів і методів. При цьому до спеціалізованих суб'єктів мають бути віднесені слідчі та оперативно-розшукові підрозділи правоохоронних органів, для яких виявлення, розслідування та попередження злочинів є їх головним завданням, державні контролюючі органи; сумісну діяльність правоохоронних органів і неспеціалізованих суб'єктів. До кола останніх належать державні й недержавні структури, для яких боротьба зі злочинністю не є їх основним завданням. Зокрема, це можуть бути підприємства, банки, страхові компанії, засоби масової інформації, громадські формування [9, с. 20–21].

Як стверджує О. О. Юхно, під взаємодією слід розуміти необхідний заснований на законі та відомчих нормативних актах і координований за перспективними й проміжними цілями напрям діяльності незалежних в адміністративному відношенні органів (дізнання та слідства), який спрямовується слідчим чи прокурором і здійснюється у формі правових відносин за комплексного поєднання та ефективного використання повноважень, форм і методів, властивих кожному з них [10, с. 34].

Ефективність протидії злочинності можлива лише за умови належно організованої сумісної діяльності різних державних і недержавних органів, яка здійснюється з вказаною метою. Тобто мова йде про взаємодію, під якою в криміналістичній науці традиційно розуміють узгоджену діяльність відповідних органів та посадових осіб у процесі розкриття та розслідування злочинів, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [11, с. 96]. Вважаємо цілком вірним те, що взаємодія є одним із засобів протидії злочинності. Адже розслідування кримінальних правопорушень є одним з основних засобів

боротьби зі злочинністю, а отже, і способом її протидіяти. Також слухним є твердження про можливість взаємодії різних органів, як державних, так і недержавних.

О. В. Бардацька, В. І. Дубина та О. В. Пустова, висвітлюючи питання організації взаємодії під час торгівлі дітьми, пропонують під взаємодією слідчих та оперативних працівників органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, розуміти побудовану на законах і підзаконних нормативних актах спільну й узгоджену за метою, місцем та часом діяльність незалежних один від одного в адміністративному відношенні суб'єктів, яка спрямована на запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, розшук злочинців, дітей, яких експлуатують, і відшкодування шкоди, завданої злочиним [3, с. 136].

В. Д. Берназ слушно зазначає, що встановлення істини в процесі розслідування – досить складний процес. Без ефективної взаємодії органів слідства, оперативних, експертних та інших підрозділів МВС неможливе повне, об'єктивне та всебічне доведення обставин здійснення сучасних злочинів. Відповідно, взаємодія під час розкриття злочинів – це узгоджена діяльність органів досудового слідства та органів дізнання на основі обміну інформацією та виконання дій, спрямованих на досягнення єдиної мети [12, с. 86]. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень обмежується за суб'єктом складом.

Взаємодія під час розслідування злочинів є спеціальною взаємодією, оскільки містить об'єднані однією метою спільні погоджені заходи, які мають значення для боротьби зі злочинністю, проведені декількома зацікавленими суб'єктами. Ці заходи відрізняються від заходів загальносоціального рівня взаємодії спеціальним призначенням і цілеспрямованістю. При цьому слід врахувати, що протидія злочинності є відносно самостійним напрямом у правоохоронній діяльності, а значить, для взаємодії в процесі її здійснення характерні певні завдання, а саме: забезпечення ефективного й повного виявлення, запобігання та розкриття злочинів [1, с. 26].

Під взаємодією також розуміють процес спільної діяльності двох або більше суб'єктів, які здійснюють вплив один на одного, що змінює якісні характеристики діяльності кожного з них і який в умовах взаємозв'язку пов'язує їх між собою для досягнення спільної мети [13, с. 5, 12]. Вважаємо, що наведене трактування взаємодії потребує уточнення в частині її значення та особливостей під час розслідування злочинів.

Р. Л. Степанюк виділяє три підходи до визначення та висвітлення сутності взаємодії: 1) у широкому сенсі взаємодія розглядається стосовно сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство. Вона трактується не тільки стосовно слідчого чи процесу розслідування певного злочину, а й щодо застосування будь-яких криміналістичних прийомів, засобів і методів; 2) у вузькому розумінні взаємодії як одного з її суб'єктів завжди виступає слідчий, а сама вона розглядається як форма організації розслідування; 3) комбінований підхід полягає в намаганні різнобічного розуміння взаємодії [14, с. 191–194].

Під взаємодією в криміналістиці Д. Д. Заяць та Р. Л. Степанюк пропонують розуміти узгоджену спільну діяльність уповноважених суб'єктів (органів і посадових осіб), яка полягає в застосуванні засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів із

метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам [15, с. 7–11; 14, с. 194]. Заслугує на увагу пропозиція не обмежувати взаємодію виключно рамками досудового розслідування, а розширити її до меж кримінального провадження в цілому.

М. П. Яблоков зазначає, що важливим аспектом планово-організаційного забезпечення розкриття та розслідування злочинів, що слугує оптимізації вказаної діяльності, є належне налагодження в ході її здійснення чіткої узгоджених спільних дій слідчих з оперативно-розшуковими діями органів дізнання. Така спільна діяльність отримала назву «взаємодія». Учений запропонував під взаємодією слідчих з оперативно-розшуковими органами розуміти засновану на законі й узгоджену належним чином спільну діяльність вказаних осіб та органів, спрямовану на розкриття злочинів і вирішення розшукових, профілактичних та інших завдань розслідування. При цьому пропонується виділяти тактику такої взаємодії як окремий підрозділ криміналістичної тактики [16, с. 140–141, 407].

Щодо зазначеного можемо вказати, що, по-перше, вкотре акцентуємо на недопустимості обмеження суб'єктного складу взаємодії виключно слідчими й оперативними працівниками; по-друге, не вважаємо правильним виділяти окремим підрозділом криміналістичної тактики питання щодо тактики взаємодії, адже взаємодія не обмежується організаційними заходами. Вона реалізується у межах і за допомогою проведення окремих гласних і негласних слідчих (розшукових) заходів. А значить, тактика взаємодії в такому разі повністю співпадає з тактикою проведення вказаних заходів. Тобто йде мова про дублювання одних і тих же положень у рамках криміналістичної тактики як розділу криміналістики. Натомість пропонуємо розглядати питання, пов'язані зі взаємодією під час розслідування кримінальних правопорушень, у такому розділі криміналістики, як криміналістична методика. Наведемо такі доводи на користь вказаної пропозиції. Взаємодія є елементом безпосереднього процесу провадження розслідування злочинів. Вона є одним із способів належної організації кримінального провадження. Криміналістична ж методика досліджує загальні положення, пов'язані з організацією досудового розслідування в цілому, та особливості розслідування окремих видів (груп) кримінальних положень. Тобто взаємодія підпадає під сферу досліджень криміналістичної методики. При цьому пропонуємо виділяти загальні положення взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, які будуть висвітлюватися в загальних положеннях криміналістичної методики та стосуватися поняття, ознак, принципів, значення, форм, засобів та особливостей організації взаємодії. Особливості ж взаємодії під час розслідування злочинів окремих категорій слід розглядати в межах відповідних видових, групових методик розслідування злочинів. Причому ці особливості слід висвітлювати в частині особливостей розслідування окремих видів (груп) злочинів на окремих його етапах.

Автори посібника «Розслідування окремих видів злочинів» вбачають сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами в такому: це активна цілеспрямована діяльність слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів; кожен суб'єкт цієї діяльності застосовує специфічні заходи у межах, встановлених законом повноважень; це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження отриманих у результаті оперативно-роз-

шукових заходів відомостей у кримінальне судочинство; у спільних планах варто передбачити комплекс оперативного-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; у процесі проведення конкретних слідчих дій та оперативного-розшукових заходів треба суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів кримінального провадження та оперативного-розшукової діяльності; дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативного-розшукової інформації у кримінальне провадження за допомогою процесуальних засобів [17, с. 17–18].

Широке коло об'єктів пошукової діяльності й можливих джерел отримання інформації про вчинення окремих видів (груп) злочинів обумовлює необхідність участі у вирішенні цього завдання багатьох оперативних служб і підрозділів ОВС, а також інших правоохоронних органів. У зв'язку із цим В. О. Малярова пропонує під взаємодією розуміти форму інтеграції спільних зусиль різних суб'єктів (працівників, їх груп та колективів, підрозділів та служб), узгоджену за метою, завданням, місцем та часом застосування [2, с. 262, 265]. П. Д. Біленчук і Г. С. Семаков визначають взаємодію як спільну діяльність слідчого, оперативних та експертно-криміналістичних підрозділів із розробки та здійснення заходів, пов'язаних із комплексним використанням процесуальних, оперативного-розшукових і техніко-криміналістичних засобів із метою успішного розкриття злочинів, встановлення винних і виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, і життя заходів для їх усунення [18, с. 164].

З урахуванням всього вищезазначеного вважаємо можливим сформулювати таке визначення взаємодії під час розслідування злочинів, у тому числі у сфері службової діяльності: це один із методів протидії злочинності, який полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Причому потрібно враховувати, що взаємодія обумовлюється потребою раціоналізації кримінального провадження. Відповідно, вона є одним зі способів організації розслідування кримінальних правопорушень задля забезпечення його ефективності.

У юридичній літературі, у тому числі й криміналістичній, можна зустріти заперечення стосовно доцільності використання терміну «взаємодія» для позначення спільної за метою й завданнями діяльності окремих суб'єктів. Зокрема, поширеною є пропозиція застосування терміна «співробітництво», або «співпраця». Така позиція пояснюється більш прийнятним змістовним навантаженням. Наприклад, В. А. Глазков заперечує доцільність та обґрунтованість вживання терміну «взаємодія». Учений переконаний, що зміст цієї діяльності краще передає поняття «співробітництво». Останній, на його переконання, є забезпечуючим внутрішнім (особистим), когнітивним, мотиваційним, рефлексивним і професійним проявом (самовираженням) спільно діючих сторін. Відповідно, «співробітництво» відповідає повному та гармонійному злиттю спільних зусиль слідчого й оперативного працівника в процесі оперативного супроводження досудового слідства. До того ж за своїм семантичним навантаженням цей термін виражає спільну діяльність, що включає в себе не просто зовнішню підтримку її суб'єктами один од-

ного та погодженість дій між ними, а взаємне осмислення, засвоєння й реалізацію ними мети, завдань, засобів і самого процесу цієї спільної діяльності [19, с. 10–14].

Разом із тим деякі вчені термін взаємодії застосовують у відношенні до спільної діяльності слідчого з оперативними підрозділами, спеціалістами й експертами, іншими правоохоронними органами. Що ж стосується співпраці з громадськістю, засобами масової інформації, то таку діяльність іменують співробітництвом. Ми не розділяємо вказаної позиції та вважаємо, що взаємодія, співпраця та співробітництво є нічим іншим, як синонімами. Вони є тотожними та взаємозамінними поняттями.

Трактуючи зміст і значення взаємодії, деякі науковці припускають помилку, ототожнюючи її з координацією діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Вважаємо, що взаємодія та координація нетотожні терміни. Зокрема, деякі як основну відмінну ознаку виділяють те, що під час координації орган системи або один із взаємодіючих підрозділів наділений владними повноваженнями щодо решти підрозділів, які йому підпорядковуються та дії яких координуються, у той час як під час взаємодії суб'єкти не мають владних та підпорядкованих повноважень та в спільній діяльності є рівними між собою [8, с. 10; 13, с. 12].

Відповідно, вважаємо доцільним вживати термін «взаємодія» як уніфікований для низки наук кримінального циклу, який вказує на співробітництво, співпрацю певних суб'єктів під час розслідування злочинів. Однак слід уявити, що координація та взаємодія одночасно пов'язані та різняться. Діяльність із взаємодії завжди є координованою, у той час як координації не завжди притаманна взаємодія.

Також не менш важливим є питання стосовно структурування взаємодії та форм її реалізації. Адже через них і виражається сутність вказаної діяльності.

Взаємодія є складним багаторівневим процесом. Ця діяльність є своєрідним способом організації розслідування злочинів, у тому числі у сфері службової діяльності. Тому слід виділяти структурні елементи взаємодії.

Стосовно цього колектив авторів підручника «Криміналістика» за редакцією Р. С. Белкіна вказує, що організація взаємодії під час розкриття та розслідуванні злочинів складається з низки елементів:

1) аналіз матеріалів справи слідчим, визначення завдань, що потребують спільної діяльності, конкретних виконавців;

2) оперативний обмін інформацією про стан і результати роботи. Як зазначають вчені, співпраця слідчого й оперативних працівників у межах їх взаємодії під час провадження розслідування злочинів має двосторонній характер, який акцентує на необхідності взаємного інформування вказаних суб'єктів про наміри й результати їхньої діяльності, узгодження своїх дій тощо. Такі дії набувають особливої актуальності під час планування оперативного-тактичної комбінації, успіх якої повністю залежить від того, чи точно її учасники дотримуються намічених термінів, черговості оперативного-розшукових заходів і слідчих дій. Своєчасний, вичерпний і безперервний обмін інформацією є особливо важливим і для членів слідчо-оперативних груп;

3) коректування роботи учасників взаємодії й її завдань, що продиктоване результатами зробленого, змінами слідчої ситуації. Особливо важливою є узгодженість і своєчасне коректування початкового етапу розслідування, адже від цього залежить успішність розкриття злочину «по гарячим слідам», встановлення та розшук винного, розшук викраденого майна. Тому у випадках призупинення провад-

ження по справі для розшуку, слідчий не вправі повністю перекладати його на співробітників оперативного блоку, а зобов'язаний сам активно провадити розшукові заходи, координуючи та узгоджуючи їх із оперативно-розшуковими заходами, котрі переслідують ту ж мету [7, с. 495–496].

М. П. Яблоков вказує на етапність взаємодії під час розслідування злочинів і пропонує виділяти такі етапи:

– перший етап в основному співпадає зі стадією порушення кримінальної справи, де допускається витребування необхідних матеріалів і їх попередня дослідча перевірка;

– другий етап відноситься до початкової стадії розслідування, на якій проводиться активна невідкладна слідча й оперативно-розшукова діяльність та створюється інформаційний фундамент подальшого розслідування. Саме в цей період реалізуються всі основні форми взаємодії, від результативності яких залежить успіх розслідування кримінальної справи в цілому;

– третій (основний) етап співпадає з наступною стадією розслідування, пов'язаною з пред'явленням обвинувачення, допитом обвинуваченого, перевіркою доводів обвинуваченого, збором додаткової доказової інформації та вирішенням всіх інших завдань розслідування;

– четвертий (заключний) етап взаємодії пов'язаний із завершенням розслідування за справою. На цьому етапі слідчий підводить підсумки розслідування, зокрема перевіряє, чи всі версії перевірені до кінця, чи дотримані всі вимоги кримінально-процесуального закону, чи достатньо переконливо доказана вина обвинуваченого, чи усунені протиріччя в матеріалах справи, чи правильно застосований закон тощо. Саме в цей період взаємодії найчастіше спільно розробляються та реалізуються профілактичні заходи спеціального криміналістичного характеру [16, с. 409–410].

Існує й інший підхід до структурування взаємодії. Пропонується виділяти такі три етапи цієї діяльності:

– перший розпочинається з виїзду на місце події й триває до завершення розшуку злочинця по «свіжих» слідах. На цьому етапі слідчий взаємодіє з оперативниками та експертами з метою якнайповнішого вивчення обстановки на місці події, виявлення, фіксації та вилучення речових доказів, отримання вихідної інформації про особу злочинця та переслідування його по «свіжих» слідах;

– на другому етапі слідчий, оперативний працівник та експерт-криміналіст разом аналізують отримані на першому етапі дані про злочин і можливих його учасників на підставі отриманої кожним із них інформації. На основі такого обміну інформацією розробляються та висуваються слідчі версії, узгоджуються заходи для їх перевірки, визначаються конкретні виконавці та розробляється узгоджений план розслідування. Завершується цей етап встановленням особи злочинця;

– завдання третього етапу – отримати докази, що підтверджують або спростовують підозру у вчиненні злочину, встановити всіх учасників злочину, виявити й вилучити викрадене майно, забезпечити можливу конфіскацію майна особи, яка вчинила злочин, отримати додаткові докази, з'ясувати причини й умови вчинення злочину. Усі ці завдання слідчий, експерт та оперативний працівник розв'язують разом [18, с. 165–167].

На нашу думку, взаємодія, безсумнівно, є досить складною діяльністю, а значить, їй притаманне певне структурування. Причому ця структура відображає її сутність, зміст. Відповідно, структура взаємодії відображає також її стадії (етапи).

Стосовно вказаного, то в криміналістичній літературі можна зустріти пропозицію структурно виділяти такі елементи взаємодії, як узгодженість (скоординованість) діяльності; спільність діяльності; мета діяльності; певний зміст діяльності; наявність як мінімум двох суб'єктів [14, с. 195].

Ми пропонуємо серед елементів взаємодії під час розслідування злочинів, у тому числі й у сфері службової діяльності, виділяти такі її невід'ємні складові:

1) прийняття рішення про необхідність та доцільність взаємодії. На цій стадії слідчий аналізує наявну в нього інформацію, планує свої дії відповідно до поставлених завдань, визначає наявні та необхідні сили й засоби. У разі виникнення потреби залучення інших слідчих або осіб з інших підрозділів, служб, органів тощо потрібно визначитися з учасниками такої взаємодії, їх завданнями та методами розслідування конкретного злочину, тривалістю взаємодії та іншим;

2) вибір форми та методів взаємодії. Як правило, під час планування розслідування окремих кримінальних правопорушень слідчий визначає перелік обставин, що підлягають встановленню, залежно від висунутих версій і визначає відповідні заходи, необхідні для їх з'ясування. При цьому визначаються виконавці цих заходів. Тобто під час планування розслідування злочинів визначаються заходи, під час проведення яких будуть взаємодіяти конкретні особи та/чи органи, а значить, залежно від їх характеру обираються форми взаємодії та шляхи її реалізації;

3) процесуальне закріплення рішення про взаємодію. У деяких випадках таке рішення буде відображатися в протоколах про результати проведення окремих слідчих (розшукових) дій у вигляді помітки про учасників цих дій, у вказівках (клопотаннях, дорученнях) на проведення певних дій, у наказах про створення слідчо-оперативних груп тощо. Звичайно, деякі труднощі виникають через відсутність чіткої регламентації в чинному кримінальному процесуальному законодавстві питання про порядок прийняття й оформлення рішення про взаємодію;

4) безпосередньо спільна узгоджена діяльність учасників взаємодії під час розслідування конкретного кримінального правопорушення;

5) процесуальне закріплення результатів взаємодії, яке здійснюється за допомогою складання відповідних протоколів, рапортів, доповідних записок тощо.

Названі елементи дозволяють зрозуміти сутність та значення взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень. Зміст взаємодії формують у своїй сукупності її учасники, цілі, характер діяльності, форми та методи її реалізації.

Разом із тим вважаються недоречними спроби науковців виділяти етапи взаємодії відповідно до етапів розслідування злочинів. Пояснюється така позиція тим, що взаємодія характерна для всього процесу розслідування й потреба в ній обумовлюється конкретними тактичними завданнями розслідування, а не його етапами. При цьому в межах одного етапу може виникати потреба взаємодіяти з іншими особами чи органами неодноразово. Взаємодія не завершується в разі закінчення одного та початку іншого етапу розслідування. Навпаки, кожному виду, формі й методу взаємодії притаманні свої стадії, які часто можуть не співпадати з етапами розслідування.

Що ж стосується форм взаємодії, то тут також існують різні підходи до їх визначення. Зокрема, найбільш уживаним є розподіл форм взаємодії на процесуальні та

непроцесуальні (організаційно-тактичні, організаційні). Також виділяють такі форми взаємодії, як надання окремих доручень, вказівок для подання допомоги чи для самостійного виконання окремих слідчих дій, створення слідчо-оперативних груп тощо.

Висновки. Отже, взаємодія під час розслідування злочинів, зокрема у сфері службової діяльності, є одним із методів протидії злочинності, який полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Указана діяльність є об'єктивно необхідною й часто розпочинається з моменту перевірки отриманої інформації про вчинення злочину. Ця діяльність за своїм характером є дуже складною, що знаходить свій вираз у її стадійності. Серед останніх пропонуємо виділяти прийняття рішення про необхідність і доцільність взаємодії, вибір форми та методів взаємодії, процесуальне закріплення прийнятого рішення, безпосередньо взаємодію, оформлення результатів вказаної співпраці. Однак структурна чіткість взаємодії не позбавляє її труднощів, із якими стикаються її учасники. Переважно така ситуація обумовлюється відсутністю чіткої регламентації питань, пов'язаних з організацією та реалізацією взаємодії в Кримінальному процесуальному кодексі України. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне доповнити вказаний нормативно-правовий акт окремим розділом, у якому б визначалися поняття, принципи, види, форми, методи та порядок взаємодії під час кримінального провадження. Проблеми взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності автор детальніше розгляне та висвітлить в окремому дослідженні.

Список використаної літератури

1. Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю / О. Ф. Кобзар // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 3. – С. 25–27.
2. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : теорія та практика : [монографія] / В. О. Малярова ; за ред. С. М. Гусарова. – Х. : Диска плюс, 2013. – 422 с.
3. Розслідування торгівлі дітьми : [навчально-практичний посібник]. – К., 2011. – 240 с.
4. Белозеров Ю. Н. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие : [учебное пособие] / [Ю. Н. Белозеров, И. М. Гуткин, А. А. Чувилев, В. Е. Чугунов] ; отв. ред. Б. А. Викторов. – М. : Юридическая литература, 1973. – 120 с.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько ; за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с.
6. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А. С. К., 2004. – 1056 с.
7. Криміналістика : [учебник для вузов] / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. Р. С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2006. – 992 с.
8. Ковальов В. В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. В. Ковальов. – К., 2008. – 22 с.
9. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів : [монографія] / [А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. – Х. : Курсор, 2009. – 320 с.
10. Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів / О. О. Юхно // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 4. – С. 32–36.
11. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика та ін. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.
12. Криміналістика : [підручник] / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.
13. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Патик. – К., 2011. – 18 с.
14. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : [монографія] / Р. Л. Степанюк ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. – Х. : НікаНова, 2012. – 382 с.
15. Заяць Д. Д. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід / Д. Д. Заяць, Р. Л. Степанюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 32. – С. 7–11.
16. Криміналістика : [учебник] / под ред. Н. П. Яблокова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма ; ИНФРА-М, 2013. – 752 с.
17. Алексеев О. О. Розслідування окремих видів злочинів : [навч. посіб.] / О. О. Алексеев, В. К. Весельський, В. В. Пясковський. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 278 с.
18. Біленчук П. Д. Криміналістика. Кредитно-модульний курс : [підручник] / [П. Д. Біленчук, Г. С. Семаков] ; за ред. П. Д. Біленчука. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 520 с.
19. Глазков В. А. Співробітництво як найбільш дієва форма реалізації індивідуального стилю діяльності оперативного працівника та слідчого під час оперативно-розшукового супроводження досудового слідства / В. А. Глазков // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2008. – Спец. вип. № 1. – Ч. 2. – С. 10–14.